

GLAZEN VOLHARDING BIJ RESTAURATIE GEKOESTERD

De 'Volharding' staat te boek als een van de bekendste werken van architect Jan Buijs. De internationale faam verwierf dit object in 1928 met name door de glazen panelen gevel die 's avonds oplichtte en die door de daardoor beschenen letters de stad Den Haag informatie verschafte. Onlangs werd het pand vijftig jaar na de eerste opening heropend door eigenaar Randon Beheer, onderdeel van de Randstad-groep. De glazen gevels hebben een bewerkelijke restauratie ondergaan, waarbij duizenden ruitjes werden vernieuwd. Een restauratie van een jong monument, waarbij de expressie van de gevel overdag en 's avonds behouden bleef, maar waarbij de unieke lichtende reclame-uitstraling verloren ging.

Ir. Sjo van den Eerenbeemt

Ir. J. W. E. Buijs kreeg in de jaren twintig, in de tijd dat hij samenwerkte met J. B. Lürsen, de opdracht een gebouw te ontwerpen ten behoeve van de coöperatie 'De Volharding' aan de Grote Markt, hoek Grote Marktstraat te Den Haag. Dit moest het hoofdkantoor worden van de coöperatie, die in de stad een aantal vestigingen had, waar voor en door arbeiders, gesteund door sociaal voelende leiders, op basis van winstdeling en medezeggenschap producten werden gefabriceerd en aan de aangesloten leden werd verkocht. Deze socialistische instelling kreeg door haar sterke groei in die tijd behoefte aan een volwaardig en representatief pand, waarin naast kantoren ook een tandheelkundige kliniek, magazijnen en eventueel winkels moesten worden ondergebracht.

Buijs kreeg van de coöperatie de gedachte mee om het gebouw 's avonds een specifieke informatieve uitstraling te geven. Bijna letterlijk vertolkte Jan Buijs deze eis door het creëren van een gebouw dat zich gedroeg en uitte als een lichtobject in de avonduren.

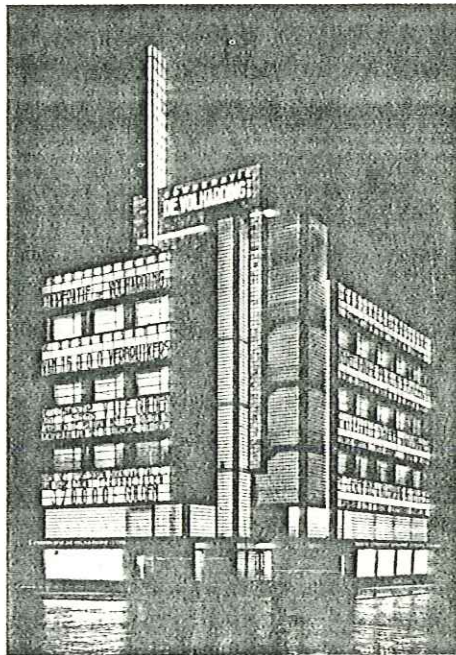
Borstwering als lichtbak

Hij ontwierp een borstwering als een soort lichtbak. Deze bestaat uit een buitenblad van in stalen profielen gevat melkglas op een afstand van 70 centimeter van het binnenblad (beton) en heeft een hoogte van twee meter. Door deze afmetingen in de bak was het mogelijk dat een persoon zich via luiken in deze tunnel liet zakken en grote zinken letters kon

aanbrengen aan de daarvoor bestemde rails. Door de belichting van de lampen die waren aangebracht aan het binnenspouwblad, kon vanaf de schemering het schimmenspel van letters beginnen en werd de passant geïnformeerd over de activiteiten en aankondigingen van de coöperatie.

Overdag kreeg het gebouw op deze specifieke lokatie midden in het commerciële centrum van de stad een uitstraling die werd gedomineerd door de toepassing van het vele

Bijna letterlijk vertolkte architect Jan Buijs de eis het gebouw een specifieke informatieve uitstraling te geven (foto uit 'Jan Buijs: Architect van de Volharding', auteur Chris Rehorst).

glas in verschillende kleuren en in een evenwichtige compositie.

Niet alleen de borstweringen kregen een lichtuitstraling. Ook het trappenhuis op de hoek werd volledig omkleed door duizenden ruitjes. Buijs ging door in het uitbuiten van het thema glas, licht en kleur en bereikte een totaalcompositie van vlakken, blokken en lijnen met als letterlijk en figuurlijk hoogtepunt de ranke lichtzuil die, gedeeltelijk begeleid door de schoorsteen, hoog boven de omringende bebouwing uitstijgt.

Tot op de dag van vandaag kan worden gesproken over een gebouw dat bij de tijd is. Dat het ontworpen is in de tijd en geest van modern bouwen van de jaren twintig en dertig lijdt geen twijfel, maar ook toen was met name het dubbelgebruik van de gevel uniek in zijn soort.

Vijftig jaar na de opening hadden de stalen profielen en de bevestigingen aan de betonconstructie dusdanig geleden onder de luchtvervuiling in de Haagse binnenstad, dat in maart 1987 een borstwering op de vierde verdieping na een hevige storm dreigde omlaag te komen. Een spoedige restauratie bleek noodzakelijk.

Stormachtig proces

In 1975 werd Randon Beheer, onderdeel van de Randstad-groep, eigenaar van het 'glazen huis', zoals de bijnaam luidde in de beginjaren van het object. Een lichtreclame met 'Randstad' is sinds dat jaar de remplaçant van de 'Volharding'. De heer C.J. Marx van Randon Beheer was nauw betrokken bij het stormachtige proces dat in gang werd gebracht door de loshangende borstwering in maart 1987.

Het pand stond sinds 1980 op de gemeentelijke monumentenlijst aangemerkt als 'jong monument'. In samenspraak met de gemeentelijke dienst Monumentenzorg is door Marx DHV Raadgevend Ingenieursbureau uit Amersfoort als architect benaderd. De taak van dit bureau bestond eruit dat de aanvragen met desbetreffende tekeningen werden ge-

daan en de technische oplossingen werden aangedragen. De Haagse welstandscommissie was volgens Marx zeer gebrand op een strikte navolging en terugbrenging van hetgeen Buijs in zijn tijd had gecreëerd. De commissie stelde zich actief op in het behouden en bewaken van een cultureel goed.

In een ijtempo werden de noodzakelijke procedures doorlopen en kon men in mei 1988 met de bouw beginnen.

Stalen frames

Het gebouw is opgebouwd uit een betonnen skelet waaraan frames als borstweringen zijn opgehangen. In deze frames is het melkglas opgenomen. Met name deze frames waren aan vervanging toe, gezien de slechte staat waarin zij verkeerden. De onbekendheid met het duurzaam toepassen van het materiaal staal in die tijd was hier debet aan.

Naast de borstweringen is ook de dakopbouw voorzien van een nieuwe stalen pui en zijn de specifieke 'naald' langs de schoorsteen en gedeeltes van de schoorsteen zelf volledig vervangen.

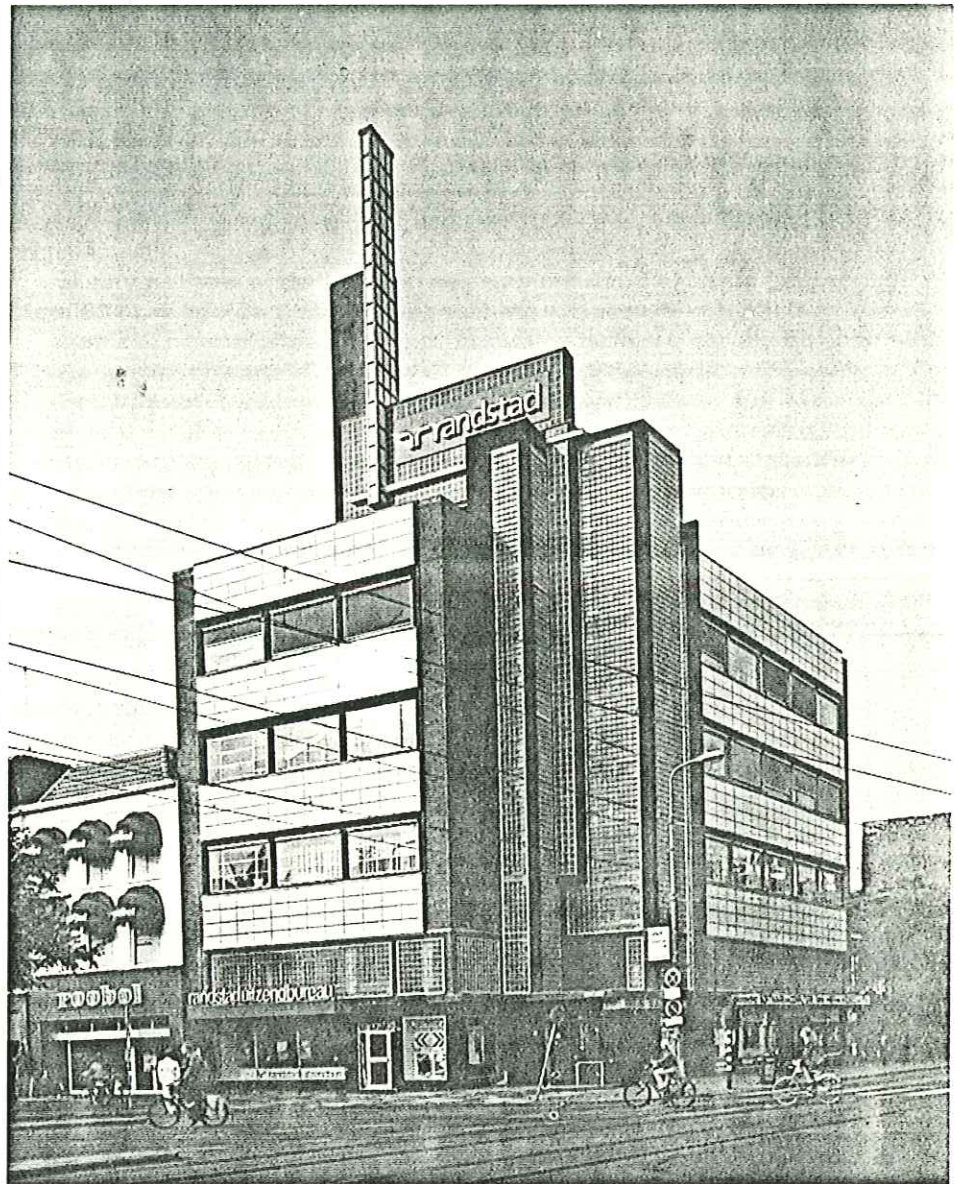
De nieuw gemaakte frames zijn qua opbouw en profilering nagenoeg identiek aan de vroegere. Het onderscheid zit in de wijze van nabehandeling als thermisch verzinken van het staal en het aan de betonconstructie op hangen met behulp van r.v.s.-bevestigingsankers. Door het plaatselijk aanbrengen van sleuven in de boven- en onderregel van de frames werd een vroegere tekortkoming van de opbouw opgeheven. De hierdoor ontstane ventilatie zal namelijk toekomstige condensvorming tegengaan.

De achterliggende betonconstructie bleek na ontmanteling op verschillende plaatsen danig aangetast. Corroderende wapeningsstaven kwamen aan de oppervlakte. Met behulp van plaatselijke betonreparatie is het euvel verholpen.

Tussen de profielen is opnieuw melkglas aangebracht. Toepassing van minder kwetsbare materialen als lexan of gelijkwaardig materiaal was voor zowel monumentenzorg als de welstandscommissie uit den boze.

Gehele toren vervangen

Om bijzondere redenen is men wel akkoord gegaan met het verwerken van lexan in de langs de schoorsteen boven het gebouw uitstekende 'naald'. De stalen constructie was dusdanig slecht dat de gehele toren is vervan-

gen. De nieuwe stalen opbouw is voorzien van witte lexan ruitjes omdat de eis van de toepassing van onderhoudsvrije materialen van doorslaggevende betekenis was. Na de verbouwing zou het namelijk onmogelijk zijn de ruiten van binnenuit te vervangen. De 'naald' is nu geheel dicht. De in deze lichtzuil aangebrachte verlichting kan middels een katrolletje worden vervangen. Aan één lang snoer zijn de lampjes in serie verbonden zoals de bekende feestverlichting.

De met deze 'naald' mee omhoog lopende gemetselde schoorsteen is gedeeltelijk hersteld. De in het metselwerk opgenomen stalen binten waren door roest danig aangetast. Een speciaal gemaakte steen moest de modernisering aan het oog onttrekken. Ook voor de unieke kleur paars van de glazen ruitjes heeft

Vijftig jaar na oplevering ziet één van de meest bekende werken van architect Jan Buijs (1889-1961), de Volharding, er weer als nieuw uit.

men zich in bochten gewerkt. Het paars geeft aan het overwegend kleurarme bouwwerk een subtiele kleurtoevoeging. Uiteindelijk bleek een Duitse firma in staat nagenoeg de oorspronkelijke tint te vervaardigen.

Echt tijdrovend was het herstelwerk aan de glazen ruitjesopbouw van het trappenhuis 880 ruitjes zijn met behulp van beglazingskit opnieuw geplaatst in het opnieuw behandelde en geschilderde framework.

Omggaan met jong monument

Menigeen spreekt een grote affiniteit uit voor de 'oudere' bebouwing, en toont zijn af-

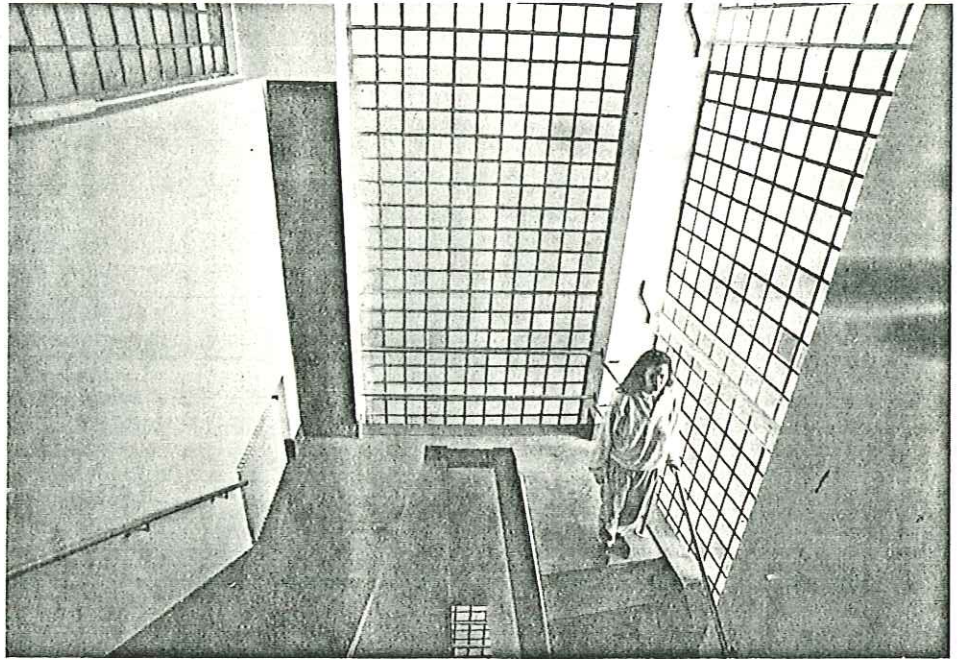
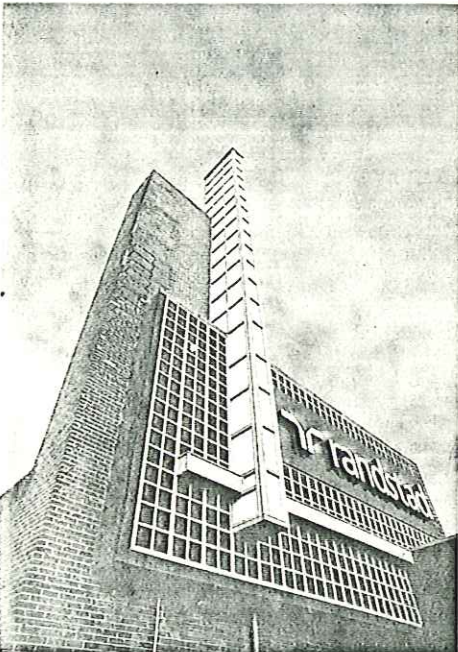
keer voor de meer recentelijke bebouwing. Het vertrouwde, binnenstedelijke sfeertje dat het 'oude' object omgeeft wordt vaak gekoesterd en heeft terecht een sociale alsook een culturele betekenis.

Het behouden van deze affectie heeft er zelfs toe geleid dat een rijks- en stedelijke commissie er voor 'zorgen': Monumentenzorg. De bepalingen en wetmatigheden die voortkomen uit de kennis van het ambacht van het verleden heeft al vele malen tot excessen geleid. Tot op de dag van vandaag is het mogelijk dat compleet vervallen panden worden gesloopt, en wederom vanuit de put verrijzen. Het resultaat is eerder een karikatuur dan een gewogen restauratie.

Vanuit het voornemen tot behoud van het culturele goed in combinatie met de weinige financiële middelen die hiervoor worden aangereikt zal men nauwgezet de waardevolle elementen moeten opsporen en zal men daar het accent op moeten leggen.

In het geval van jongere monumenten zoals de 'Volharding' of de 'Zonnestraal' in Hilversum van Duiker is het evident dat het objecten betreft die, gezien de plaats die zij innemen in de tijd en ontwikkeling van de architectuur van het moderne bouwen, met grote zorg

De nieuwe stalen opbouw van de 'naald' naast de schoorsteen mocht van Monumentenzorg wel worden voorzien van witte Lexan ruitjes. Hier moest het materiaal onderhoudsvrij zijn vanwege de moeilijke bereikbaarheid bij vervanging.

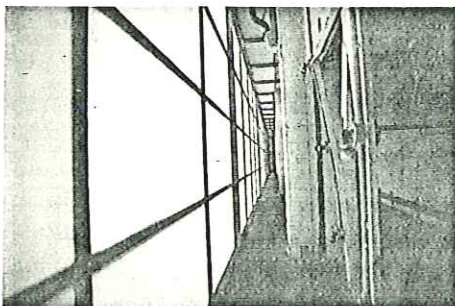
moeten worden behandeld.

Ook hier zal moeten worden gewogen waar de accenten komen te liggen, hoe de maatschappelijke aspecten van deze tijd zijn te rijmen met die van de tijd van ontstaan. Bij de 'Volharding' is er sprake van een continuering van de uitstraling van het object. Vroeger als stralend pronkstuk van een maatschappelijke beweging, nu de trots van een commercieel bolwerk. Randon Beheer koestert dit object en heeft uitsluitend tegengas gegeven wanneer de duurzaamheid van nieuw te vervaardigen onderdelen al te zeer in geding was.

Detaillering

Dat de lichtsculptuur van Buijs zich zo subtiel laat transformeren pleit voor hem, maar is qua geschiedschrijving tevens een nadeel. Aan de ene kant worden de huisjes met fraaie trapgevels en kromgetrokken gevels heropge-

Een borstwering als een soort lichtbak. Het buitenland van in stalen profielen gevat melkglas staat op een afstand van 70 cm van het betonnen binnenblad.

Het trappenhuis op de hoek van het gebouw is omkleed met 880 ruitjes. Deze zijn met behulp van beglazingskit opnieuw geplaatst in het behandelde en geschilderde frame. Dat herstelwerk was erg tijdrovend.

bouwd en aan de andere kant dreigen de jonge monumenten na restauratie zich tijdsloos voort te bewegen. Geschiedvervalsing tegenover geschiedvervaging. Aldus zou een stringenter bewaking van de materiaaltoepassingen en de detaillering van het jonge monument eerder op zijn plaats zijn dan door te kauwen op het fenomeen steensmuur en ambachtelijk timmerwerk aan de kozijnen van de 'oude' monumenten.

In dit licht bezien is het goed dat het team, dat zich heeft ontfemd over de 'Volharding', de detaillering en materialen heeft teruggebracht en daarmee een poging heeft ondernomen het object te traceren in zijn tijd.

Jammer is het echter dat het leidmotief voor Buijs niet op subtiel wijze zijn sporen heeft nagelaten. De oorspronkelijke reclaimedoelinden zijn voor hem zo'n sterke aanleiding geweest om tot het ontwerp te komen dat een enkel woord in het lettertype van weleer de lichtbak zijn waarlijke betekenis had teruggegeven. «

FOTO'S IMAGO/PAUL SMIT

Gegevens:

Opdrachtgever: Randon Beheer BV, Amsterdam. Architect: DHV Raadgevend Ingenieursburo Amersfoort. Aannemer: Schakel & Schrale Amsterdam. Bouwkosten: 1 miljoen gulden (waarop 300 000 gulden subsidie is verstrekt).